

ТАРИХ ДАРСЛАРИДА МЕЪМОРЛИК ОБИДАЛАРИГА ОИД МАТЕРИАЛЛАР ВОСИТАСИДА ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЙЎЛЛАРИ

Ботирова Н.Р.

Қори Ниёзий номидаги ТПМИ мустақил тадқиқотчиси

Таянч сўзлар: тарихий меъморий ёдгорликлар, давр, маданият, қурилиш, меъморий ансамбль, иллюстратив материал, миллий ифтихор, маданий мерос, мадрасса, макбара, тарихий билим, кўргазмали усул, экскурсия.

Ключевые слова: исторические архитектурные памятники, эпоха, культура, сооружение архитектурный ансамбль, иллюстративный материал, национальная гордость, культурное наследие, медресе, мавзолей, исторические знания, демонстрационный метод, экскурсия.

Key words: historical architectural monuments, era, culture, construction, architectural ensemble, illustrative material, national pride, cultural heritage, madrasah, mausoleum, historical knowledge, demonstration method, excursion.

Резюме:

Ушбу мақола ўқувчиларнинг тарихий билимларини бойитиш, миллий гурур туйғуларини ривожлантириш учун меъморий ёдгорликларга оид материаллардан фойдаланиш масаласига бағишланган. Мақолада Ўзбекистонда мавжуд бўлган 18-19 асрларга оид маълум бир давр ва воқеалар билан боғлиқ бўлган тарихий обидалар ҳақида қисқача маълумотлар берилган, ўқувчиларнинг интеллектуал ва маънавий-ахлоқий ривожланиши учун иллюстратив материаллар, экскурсиялардан фойдаланиш имкониятлари кўриб чиқилади.

Резюме:

Данная статья посвящена вопросу использования материалов об архитектурных памятниках для обогащения исторических знаний учащихся, развития у них чувства национальной гордости. В статье содержится краткая информация об имеющихся в Узбекистане исторических памятниках XVIII – XIX веков, которые связаны с определенной эпохой и событиями, рассмотрены возможности использования иллюстративных материалов, экскурсий для интеллектуального и духовно – нравственного развития учащихся.

Summary:

This article is devoted to the issue of using materials about architectural monuments to enrich students' historical knowledge and develop their sense of national pride. The article contains brief information about the historical monuments of the 18th-19th centuries available in Uzbekistan, which are associated with a certain era and events, the possibilities of using illustrative materials, excursions for the intellectual and spiritual and moral development of students are considered.

Ўзбек халқи тарихини пухта билиш, тарихий жараёнлар моҳиятини тўғри англаш, ижтимоий воқеа ва ҳодисаларга онгли муносабат, халқ қаҳрамонларини ҳаётдан ибрат олиш, аждодларимиз қолдирган меъморий обидаларимизни ўрганиш ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантиришнинг муҳим шартларидан бири албатта. Ўзбекистон мустақиллиги биринчи навбатда унинг тарихига ҳолисона баҳо бериш билан ҳам белгиланади. Шу маънода миллий тарихимизнинг ҳар қандай элементи, омилини ўрганиш, кенг қамровли тадқиқ этиш мамлакатимиз ижтимоий ҳаётининг, хусусан мамлакатимизда устувор соҳа деб эълон қилинган таълим тизимининг, айниқса тарих таълимининг долзарб муаммоларидан саналади. Шунинг учун ҳам республикамизнинг тарихчи ва педагог олимлари, методистлари томонидан ҳозиргача тарих ўқитиш методикасининг турли масалалари ўрганилган бўлса-да, унинг фанлараро алоқадорлик тамойиллари, хусусан тарих таълимида меъморлик обидалари воситаларидан фойдаланиш орқали ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантиришга оид жиҳатлари махсус илмий муаммо тарзида тадқиқ этилмаган. Шунинг учун ҳам республикамизда ижтимоий, жумладан таълим соҳасида олиб борилаётган илмий тадқиқотларнинг устувор йўналишларидан бири сифатида ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантириш, бу борада тарихий кадриятлардан фойдаланиш, унинг таълимий ва тарбиявий аҳамиятини қайтадан кашф этиш ислохотларнинг устувор соҳаларидан бири сифатида қаралади. Шу маънода Ўзбекистон тарихида меъморлик обидалари алоҳида аҳамият касб этади. Республикаимизнинг кўпгина олимлари томонидан ватан туйғулари турли кўринишлари ўрганилган бўлса-да, ўқувчиларда ватан туйғуларини ривожлантиришда меъморлик тарихига оид материаллардан фойдаланиш муаммоси унинг таълимий-тарбиявий имкониятларини очиш нуқтаи назаридан педагогика фанида махсус тадқиқ этилмаган. Бу ўринда А.Абдуллаев, Э.Азимов, Б.Аминов, Б.Аҳмедов, И.Мўминов, Х.Саматовлар томонидан олиб борилган тадқиқотларда миллий тарихий-жараён, унинг шахснинг миллий-этник хусусиятларини шакллантиришга таъсири, халқ ўтмиши, тарихи ва унинг жаҳон тараққиёти тарихида тутган ўрнига муносабат масалалари ёритилган. Шу боис уларнинг тадқиқотлари натижалари, илмий хулосаларидан тарих таълими жараёнида фойдаланиш муҳим омил ҳисобланади. Шундай тарихий миллий кадриятлар тизимида меъморлик обидаларини ўрганишнинг илмий асосланган мазмуни ва методикасини ишлаб чиқиш ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантириш билан бир қаторда тарих таълими самарадорлигини оширишни муайян даражада кафолатлайди. Бинобарин, тарих фанида му-

стақиллик йилларининг дастлабки босқичидаги методологик парокандаликка, журъатсизликка, хато ва чалғишларга барҳам бериш ҳаётий зарурат эди. Шундан келиб чиқиб, XVIII – XIX асрларда Туркистон ўлкасида бунёд этилган меъморлик обидалари, улар билан боғлиқ тарихий асарларни ўрганиш ва аждодларимиздан қолган миллий меросимизнинг муносиб ворисларни тарбиялашдан давр талабидир.

Мустақиллик йилларида маданий меросимиз, аждодларимиз ҳурмати эвазига юртбошимизнинг бевосита раҳномалигида Тошкент шаҳрида бунёд этилган Темурийлар тарихи давлат музейи, «Хотира», «Шаҳидлар» майдони, қайта тикланган ҳамда таъмирланган «Хаста Имом» меъморий мажмуаси, шунингдек, Бухоро, Самарқанд, Қува шаҳарларида Мотурудий, Яссавий, Бухорий, Фарғонийлар номи билан боғлиқ бўлган тарихий меъморий обидалар миллатимиз ғурури, ифтихоридир. Шу боис уларнинг тарбиявий имкониятларидан оқилона фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Тарихий меъморий обидалар воситаларидан фойдаланиб ўқувчиларда ватан туйғуси, ватанпарварлик ҳиссини тарбиялашда бу жараёнга комплекс ёндашиш талаб этилади. Жумладан, 8-9- синфларда ўқувчилари билан ўтказидиган Ўзбекистон тарихининг дарслари биринчи босқичда дарс жараёнида таништириладиган меъморий обида ҳақида маълумот берилади. Иккинчи босқичда эса бевосита обидага мақсадли саёҳат уюштирилади. Учинчи босқичда эса олинган таассуротга муносабат билдирилади, яъни ўқувчиларни ушбу табаррук жойларга қилган саёҳатлари уларнинг мустақил фаолиятлари воситасида мустаҳкамланади. Бу фаолият ўқувчиларнинг таассуротлари асосидаги ҳикоялари ёки тасвирий фаолияти тарзида бўлиши мумкин. Яқунловчи босқичда эса ўқитувчи ўқувчилар томонидан тасвирланган расмлар, ҳикоялар шарҳланади ва умумлаштирилади. Шубҳасиз шундай дидактик тизим асосида амалга оширилган дарслар таълимий- тарбиявий самара беради. Маълумки, тарихий обидалар халқнинг миллий ғурури ва ифтихорини истиқлол ғояларига садоқат ва Она-Ватанга меҳр муҳаббат, ватанпарварлик туйғуларини уйғотишда зарур восита ҳисобланади. Тадқиқотлар таҳлилидан, тарих таълими амалиётини кузатиш натижаларидан маълум бўлдики, умумий ўрта таълимда бу борада бир қатор ташкилий-педагогик ишларни амалга ошириш лозим. Жумладан, тарихий меъморий обидалар воситасида ўқувчиларда ватан туйғуси элементларини шакллантиришни ўзаро ўзвий алоқадорликдаги яхлит тарбиявий жараён сифатида қаралиши лозим. Бунинг учун :

– мавзуга оид фалсафий, педагогик ва психологик адабиётлар ўрганилиши ҳамда уларнинг мазмуни ўқувчиларда ватан туйғусини тарбиялаш имкониятлари таҳлил қилиниши;

– 8–9-синфларда Ўзбекистон тарихини ўқитиш жараёнида ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантиришнинг мавжуд ҳолати таҳлил этилиб, асосий назарий қарашлар умумлаштирилиши;

– умумлаштирилган назарий ғоялар асосида тарих таълимининг Давлат таълим стандартлари, ўқув дастурлари асосида экспериментал тарзда ўқитиладиган материаллар мажмуаси (қўшимча ўқув материаллари, тавсиялар, йўриқномалар ва б.)ни тайёрлаш ҳамда улардан фойдаланиш механизmlарини ишлаб чиқиш талаб этилади.

Шундай дидактик тизим асосида ўтказиладиган тажриба-синов ишлари умумий ўрта таълим мактабларида нафақат Ўзбекистон тарихини ўқитишни, балки тарбиявий ишнинг, жумладан ўқувчиларда ватанпарварлик ҳисларини тарбиялаш самарадорлигини ошишига асос бўлади, яъни бу омил ўқувчиларни меъморий обидалар воситасида ватан туйғусини ривожлантиришни юқори даражада таъминлайди, ўқувчиларнинг тарихий обидаларга бўлган қизиқишларини кучайтиради, уларда ватан туйғуси орқали ватанпарварлик туйғусининг ривожланишига хизмат қилади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, меъморлик обидалари воситасида ўқувчиларда ватан туйғуси ва ватанпарварлик ҳиссини ривожлантиришда ўқувчининг миллий мансубликка ҳурмат, унда миллатнинг ютуқларидан ғурурланишни шакллантириш, мустақил ўлка тарихини ўрганишга қизиқишни таркиб топтириш каби омиллар таълим самарадорлигини белгилайди, ўқувчининг миллий маданият ютуқларини ўрганишга бўлган интилишларини ортттиради.

Адабиётлар:

1. Бердимуродов А. "Гўри Амир мақбараси: Илмий оммабоп рисола,-Т: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти ,1993-80 б

2. Мухаммаджанов А. "Қадимги Бухоро ": (Археологик лавҳалар ва тарих) масъул муҳаррир А.Аскарлов –Т: фан, 1991-52 б.

3. Сафоева Э. Ўзбекистон халқлари тарихини ўқитишда ўлкашунослик материалларидан фойдаланиш: Умумтаълим мактаблари ўқитувчилари учун. –Т: Ўқитувчи, 1993-80 б.